

УДК 159.923.2-057.875-044.332

МАРИНА ГРИНЬОВА

АНДРІЙ ТКАЧЕНКО

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ І ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

Проаналізовано феноменологічну сутність студентського віку з точки зору пошуку методологічного підґрунтя для вирішення проблем соціальної адаптації молоді у зміненому внаслідок внутрішнього переміщення соціальному і академічному середовищі. Розкрито історію появи в науці поняття студентського віку, уточнено його предмет та конкретизовано категоріальну специфіку. З метою виокремлення предмету і особливостей студентського віку, а також визначення його методологічного потенціалу для вирішення проблем соціальної адаптації молоді проведений широкий феноменологічний аналіз, ключовими орієнтирами якого виступили психологічна, соціологічна і соціокультурна парадигми. Сформульовані універсальні вікові константи, які утворюють певний методологічний ресурс щодо побудови технологій психолого-педагогічного супроводу адаптації студентів у зміненому соціальному і академічному середовищі.

***Ключові слова:** студентській вік, студентство, вища освіта, віковий розвиток, соціальна адаптація, юність, зрілість, соціальне середовище, академічне середовище.*

Постановка проблеми. Масштабні демографічні зрушення, викликані анексією Криму та військовими діями на Сході України, потягнули за собою цілу низку соціальних проблем, від вирішення яких залежить не лише сьогодення стабільність у державі, але й перспектива її існування як члена європейської спільноти. Однією із категорій населення, чиї права були порушені в останні два з половиною роки, є українське студентство із окупованих територій, змушене шукати можливості продовження освіти в мирних регіонах країни. Успіх соціальної адаптації студентів до зміненого в результаті їх переміщення академічного середовища залежить від цілого комплексу ідеологічних, політичних, соціокультурних та економічних умов, але ключовим чинником цього складного процесу є система психолого-педагогічного супроводу, на який мають розраховувати студенти-переселенці в стінах своїх нових *alma mater*. Конструювання технологій такого супроводу потребує знання багатьох важливих обставин, в тому числі психологічних особливостей студентів як представників певного віку.

Аналіз досліджень і публікацій. Початок дослідження вітчизняними вченими психологічних проблем вищої школи припадає на 1960–1970-ті роки, він відмічений передусім появою ґрунтовних монографій С. Архангельського («Лекції з теорії навчання у вищій школі») та С. Зинов'єва («Навчальний процес у радянській вищій школі»). Їх напрацювання дали потужний поштовх як систематичному вивченню психологічного дискурсу педагогічного процесу вищого навчального закладу, так і розробці проблем студентського віку (О. Бодальов, М. Дьяченко, І. Зимняя, Л. Кандибович, Н. Кузьміна, П. Підкасистий, О. Рибалко, В. Сластьонін та ін.). Але найбільш масштабне вивчення розвитку психологічних функцій в студентському віці явилось результатом тривалого дослідження під керівництвом Б. Ананьєва вікових контингентів – від 18 до 35 років. Головна заслуга Б. Ананьєва і керованої ним наукової школи полягає у тому, що ними вперше було поставлене питання про специфічність

вікової психологічної картини в студентський період життя людини. Вперше в науці була зроблена спроба прослідкувати динаміку розвитку цілого комплексу функцій на гіпотетичному «акмеістичному» етапі онтогенезу.

Українська наука в останні десятиліття теж збагатилася доволі цікавими напрацюваннями в зазначеній галузі, пов'язаними з іменами таких вчених, як А. Алексюк, І. Бех, О. Бондаренко, В. Галузинський, М. Євтух, О. Киричук, В. Семиченко та ін. Потужну традицію розроблення даної тематики має також і західна психологія, що розглядає особливості соціально-психологічних умов розвитку студентів в таких аспектах, як проблема соціальної адаптації, самотності, кризи «ідентичності», емансипації (К. Кутрона, Е. Еріксон, Л. Пепло та ін.). На думку науковців, однією із найважливіших характеристик соціального буття молоді людини, що вступила до вишу, є її емансипація при переході із однієї «соціальної ідентичності» (за Е. Еріксоном) – шкільної, до іншої – університетської. Оскільки такий перехід здійснюється в межах зміни вікової групи, то головною проблемою тут виступає встановлення дорослих соціальних відносин.

Формулювання **мети** статті. Оскільки комплекс вікових особливостей студентства виступає об'єктивною умовою їх соціального буття, всі важливі проблеми існування цієї категорії молоді обов'язково мають розглядатися в контексті цих особливостей. У зв'язку з цим, ми поставили собі за мету проаналізувати феноменологічну сутність студентського віку з точки зору пошуку методологічного підґрунтя для вирішення проблем соціальної адаптації молоді у зміненому соціальному і академічному середовищі.

Виклад основного матеріалу. З огляду на те, що вікові риси юнацького й дорослого періодів розвитку особистості майже рівною мірою, як показали наші дослідження та практичний досвід [11], визначають психічні стани і діяльність студентської молоді (що в свою чергу явилось причиною розбіжностей у віковій ідентифікації студентства різними вченими), то ми не бачимо достатніх підстав для інтерпретації вікової своєрідності студентів, виходячи з вузьких меж лише якогось одного з указаних етапів онтогенезу. Очевидно, найбільш зручним у даному випадку може виявитися синтетичне поняття «студентського віку», яке вже декілька десятиліть зустрічається на сторінках психологічних, педагогічних і соціологічних досліджень та претендує на повноправне місце в ряду самостійних наукових категорій, що мають конкретний, достатньо визначений предмет.

Треба підкреслити, що поняття студентського віку не є суто генетичною категорією, як дитячий, юнацький чи зрілий вік, до нього неможна застосовувати лише онтогенетичні системи періодизації розвитку і диференціації вікових особливостей, оскільки воно значно обмежено кількісно, тобто розповсюджується на відносно нечисленну (у масштабах всього суспільства) групу населення. З іншого боку, ми маємо справу з досить емним соціально-психологічним явищем, що одночасно охоплює комплекси феноменів вікової психології, соціології молоді і соціології професійно-освітньої сфери, без системного врахування яких не обійтися при вирішенні як теоретичних, так і практичних проблем педагогіки вищої школи і зокрема адаптації студентів до університетського середовища. Тому для виявлення власне студентської вікової специфіки Б. Г. Ананьев свого часу запропонував керуватися в додаток до онтогенетичного так званого «соціалізаторським» принципом вікової періодизації, в контексті якого студентський вік уже виступає як «особливий і найважливіший для суспільного розвитку і становлення особистості період життя», відмічений такими «соціалізаторськими» функціями, як: виховання спеціаліста – суспільного діяча і громадянина, освоєння і консолідація студентом багатьох соціальних функцій, формування його професійної майстерності тощо [1, с. 18].

Таким чином, з моменту своєї появи в науці поняття студентського віку з необхідністю мало на увазі дві головні складові: психологічну, що характеризує студентство як носія рис старшого юнацького (відповідно до більшості періодизацій

онтогенезу людини) віку, та професійно-освітню, що доповнює і збагачує комплекс вікових особливостей юнаків і дівчат соціально-груповими характеристиками студентства.

Крім того, не можна не враховувати той факт, що із збільшенням частки студентів у загальному складі молоді, в соціально-психологічному обличчі останньої все частіше починають проявлятися первісно студентські риси. Як відомо, за останні десятиліття у зв'язку зі значним ростом чисельності студентів в більшості країн, вища освіта перетворилася із суто елітної в масову, при цьому «вододілом» між ними визнаний показник охоплення у 15% відповідної вікової групи.

Предмет поняття студентського віку може бути визначений з двох боків – інтервікового та інтравікового. В першому випадку комплекс особистісних якостей і особливостей діяльності студентів має бути достатньою диференціюючою ознакою їх вікової своєрідності; з іншого боку, ті особливі умови, в яких знаходиться особистість в студентському віці, повинні створювати цілу низку інтравікових відмінностей у внутрішніх структурах і діяльності, які виокремлюють особистість студента не лише серед представників інших, суміжних з ним вікових груп, але і серед тої частини однолітків, чие життя не пов'язане з продовженням і поглибленням професійної освіти.

Причини недооцінки в педагогіці і психології періоду онтогенезу, який відповідає студентському віку, вочевдь, полягає в тому, що, по-перше, частина педагогів розглядала другий юнацький вік як продовження старшого шкільного віку, тому в їхніх роботах він виступав не як окрема «глава» в розвитку людини, а лише як додатковий «параграф» у «главі» про юність. По-друге, інша частина дослідників вважала, що після 18 років настає зрілість, тобто вельми недиференційований стан, який характеризує дорослу людину; в цьому випадку проблеми молоді післяшкільного періоду як особливого психолого-педагогічного феномену, що потребує і спеціального вивчення і особливої методики виховання, – не існує.

На наш погляд, остаточно виокремити предмет і специфіку студентського віку, дати однозначну відповідь на питання про його теоретичну коректність, а головне, визначити його методологічний потенціал для вирішення проблем соціальної адаптації молоді може лише широкий феноменологічний аналіз, ключовими орієнтирами якого виступають психологічна, соціологічна і соціокультурна парадигми.

Студентський вік як психологічний феномен. Зазвичай, описуючи вікову психологічну своєрідність студентства, дослідники визначають відповідні сутнісні характеристики існування особистості в цей період: особливості провідної діяльності, соціальну ситуацію розвитку і особистісні новоутворення, що виникають в процесі отримання вищої освіти. Н. Ткачова, наприклад, так визначає вказані характеристики студентського віку: соціальна ситуація розвитку студентів – всебічна підготовка у виші до майбутньої професійної діяльності, тобто новий тип навчання; провідна діяльність студентів – навчально-професійна, в процесі якої студент оволодіває вищими формами професійної діяльності, з усіма її структурними і функціональними компонентами, а також перебудовується відповідно вимог майбутньої професійної діяльності особистість студента; центральне особистісне новоутворення студента – професійна спрямованість [12].

Однак маємо підкреслити, що соціальна ситуація розвитку особистості в період навчання у виші є частиною загального тла її всебічної інтеграції у дорослі соціальні відносини. Іншими словами, професійна підготовка, хоча і виступає головним видом діяльності студентів, тим самим визначаючи діяльнісну характеристику студентського віку, разом з тим є лише окремим напрямом соціалізації особистості, крім того, як система відносин суб'єкта в соціальній дійсності ситуація розвитку має характеризувати саме відносини, соціальний спосіб життя людини. Таким чином, уточнюючи дефініцію Н. Ткачової, визначаємо соціальну ситуацію розвитку в студентському віці як систему відносин особистості молододі людини в умовах організованого процесу її соціалізації і інтеграції у повноцінне життя суспільства,

опосередкованих інтенсивною інтелектуальною і професійною діяльністю. Важливим психологічним феноменом, який пов'язує ці дві категорії особистісного розвитку, – соціалізацію і набуття професії, – виступає становлення професійної ідентичності студента, яка в останній час все частіше стає предметом окремих досліджень [4].

Новий і стрімкий якісний стрибок в розвитку особистості, яким є вступ до вишу вчорашнього старшокласника, і, пов'язаний з цим, вступ його до старшого юнацького віку, характеризується, передусім, тим, що і в навчальній діяльності, і в побуті, і в особистих стосунках відбувається докорінна перебудова, пов'язана з формуванням суб'єктності людини, тобто більш самостійною практичною участю її в цих сферах життя, з переходом суто зовнішніх проявів самостійності у внутрішні, з більш високою критичністю і самокритичністю. Дослідники позиціонують студентський вік як період цілком самостійного формування власної особистості – від її зовнішнього вигляду до того, що визначає ядро особистості, – її характеру і світобачення. Крім того, на думку О. Рибалко, особлива значущість даного періоду полягає, у тому, що включаючись у все різноманіття суспільних відносин, студент стає їх суб'єктом, свідомо формуючи і інтегруючи свої відносини до оточуючого світу [8, с. 228]. Суб'єктність студента обумовлена й іншою психологічною обставиною, на яку звертають увагу науковці: якщо у середній школі навіть у старшокласників навчання і виховання іде попереду розвитку, проектуючи його найбільш зовнішню зону, то в університеті досягнутий рівень розвитку студента, що подолав важливий віковий бар'єр, вже диктує деякі закони самому процесу навчання і виховання у вищій школі.

Все, що ми називаємо саморегуляцією, тобто вміння бачити кінцеву мету діяльності, самостійно знаходити оптимальні шляхи її досягнення і домагатися здійснення, у студента набуває набагато вищого рівня, ніж у школяра. Відповідно, все, що являє собою результат саморегуляції, в студентському віці виявляється у більш виражених і оптимальних формах – спрямованість особистості, її організованість, вміння володіти собою тощо [2, с. 38].

На думку багатьох авторів, другий юнацький вік, представниками якого є більшість тих, хто навчається у вищій школі, є унікальний у тому відношенні, що це період остаточного перетворення юнака на дорослу людину, впродовж якого, протягом відносно короткого проміжку часу, відбуваються найбільш значущі перебудови у спрямованості особистості, які багато у чому визначають весь її подальший розвиток. Незважаючи на помітні кризові явища [13], в цьому віці формується той рівень психічної, ідейної і громадянської зрілості, який перетворює юнака на суспільно активну, соціально сформовану особистість з якісно новими прагненнями та інтересами. Характер цих громадянських якостей упродовж навчання в університеті протистойть потужним впливам багатьох, іноді несподіваних, соціальних чинників, серед яких в останній час багато уваги дослідників привертають, наприклад, глобалізаційні процеси [5].

Ряд закордонних дослідників на основі узагальнення результатів багатьох наукових експериментів роблять висновок про локалізацію оптимумів інтелектуальної і логічної здібностей людини саме у віці 18–21 рік (С. Пако, К. Ховланд, В. Джонс, Д. Конрад та ін.). Д. Векслер, що досліджував рівень інтелекту дорослих, констатував як найбільш швидкий часовий цикл інтелектуального розвитку, пов'язаний з бурхливим накопиченням знань, дозріванням інтелектуальних функцій, активним вступом людини до життя, період 16–24 роки [16]. Ш. Бюлер та інші ще на початку 1930-х років у межах гіпотези так званого «адоlesцентного максимуму» життєвого циклу людини характеризували процес розвитку в цьому віці постійним зростанням функціональної працездатності і продуктивності без скільки-небудь помітного зниження чи стабілізації їх темпів [15].

Відповідно, кардинально перетворюється й операціонально-діяльнісна сторона особистості, а характер таких її складових, як спілкування, пізнання і праця, значно виокремлюють даний період серед суміжних з ним етапів вікового розвитку: від більш

ранніх – помітним посиленням в них ролі самосвідомості, а від більш зрілого віку – нескутістю всілякими еталонами, трафаретами, штампами, а також безпосередністю емоційних реакцій, що відображають особливе емоційно-піднесене романтичне ставлення до багатьох явищ і подій оточуючого життя [9, с. 22].

Вочевидь, немає жодної сфери психологічної структури особистості людини, яка б не піддавалася на студентському етапі освітньо-вікового розвитку значній перебудові: світогляд і характер, мотивація і вольові якості, емоційна і інтелектуальна сфери, психофізіологічні і соціально-психологічні якості – все це досягає нового, більш високого рівневого стану. Саме у цей період вибудовується власний спосіб життя, відбувається засвоєння повного комплексу соціальних і професійних ролей дорослої людини і включення у всі види соціальної активності, закладаються основи подальшої консолідації соціальних і професійних ролей [14]. Разом з цим в цей же час завершується підйом в розвитку центральної нервової системи, досягає високої досконалості друга сигнальна система, загальна працездатність починає відповідати працездатності дорослої людини.

Але досягнення високого рівня розвитку в студентському віці, як підкреслюють дослідники [3, с. 148], можливе лише тоді, коли психічні процеси, стани і властивості студентів знаходяться в умовах оптимального пізнавального, інтелектуально-творчого навантаження, посиленої мотивації, спрямованості на активну працю і співробітництво з викладачем.

Студентський вік як соціологічний феномен. Як соціальна група студентство є об'єднанням молодих людей з певними соціально значущими прагненнями і завданнями. Воно має всі властивості, притаманні всій молоді, але разом з тим являє собою специфічну групу учнівської молоді з притаманними лише їй особливостями, серед яких виділяються: характер праці, роль у суспільній організації праці, підготовка до виконання функцій інтелігенції тощо.

З моменту свого приходу у вищий навчальний заклад і до його закінчення, студент – активний об'єкт і суб'єкт суспільних відносин. Особливості поведінки юнака або дорослого, – писав свого часу відомий психолог М. Рибніков, – пояснюються не стільки факторами біологічного порядку, скільки тими соціальними умовами, в які він, як юнак чи дорослий, потрапляє, до яких має пристосуватися і які «творять із нього істоту за образом своїм і подобою» [10, с. 31]. Серед важливих соціальних умов професійної підготовки молодої людини в стінах вишу виділяються як особливо значущі: входження в нове соціальне середовище і утвердження у ньому, взаємодія з іншими людьми в процесі пізнання, праці, освоєння нових суспільних ролей, регулятивних принципів тощо [7]. Всі ці умови зрештою знаменують новий етап соціалізації особистості.

Треба підкреслити, що зміст і спектр соціальних зв'язків у студентському середовищі різуче відрізняється від системи суспільних відносин старшокласників. На це мають свій вплив такі причини, як: а) набуття нового більш високого і складного в порівнянні зі школою соціального статусу, що складається із широкого розмаїття прав і обов'язків людини в різних сферах життя і діяльності; б) освоєння певного діапазону нетрадиційних для суб'єкта соціальних ролей: студента, професійного діяча, дорослої людини, яка веде самостійний спосіб життя, тощо; в) усвідомлення і прийняття відомої долі соціальної і громадянської відповідальності, що визначаються активним формуванням внутрішньої потреби особистості у співвіднесенні власних прагнень з інтересами суспільства; г) наявність у студентів більш широкого життєвого і соціального досвіду, що дозволяє їм більш здраво підходити до вирішення багатьох практичних питань [8, с. 225].

Студентський вік як соціокультурний феномен. Характер життя і діяльності студентів, особливі соціальні умови їх існування визначають те специфічне, відносно автономне місце, яке вони посідають в традиційній структурі суспільства. На цьому тлі закономірно формується ціла низка яскравих соціокультурних явищ, найважливішим із

яких стало таке своєрідне утворення, давно вже описане дослідниками, як специфічна студентська субкультура.

При аналізі студентської субкультури маємо виділити два моменти: з одного боку, вона – суто молодіжна форма культури, виокремлена в структурі традиційної культури; з іншого боку, студентська субкультура – в певному розумінні частина культури професійної, що, в свою чергу, диференціює її в загальномолодіжній субкультурі. Під професійною субкультурою більшість дослідників розуміють трансформовану професійним мисленням систему цінностей традиційної культури, що отримала своєрідне світоглядне забарвлення. Таким чином, студентська субкультура являє собою вікове і професійне явище, яке віддзеркалює систему цінностей, звичаїв, норм, що переважають в середовищі студентів вищих навчальних закладів і яке визначає специфічний лише для них стиль поведінки і мислення.

При організації педагогічного впливу неможна не враховувати особливостей студентської субкультури, якими багато в чому зумовлені не лише характер і мотиви повсякденної поведінки студентів, але й такі важливі адаптаційні психологічні утворення, як стиль навчальної діяльності, спосіб професійного мислення і поведінки, відношення до майбутньої професії і всієї професійної підготовки.

Самобутня, неординарна студентська субкультура є одним із найбільш цінних в науковому плані проявів студентського віку. Аналіз її зазвичай базується на визначенні головних інформативних показників: а) домінуючого виду соціально-ціннісної спрямованості (позитивної, яка передбачає позитивні реакції на соціальні і культурні потреби суспільства, співробітництво з його інститутами, і негативної, яка відрізняється запереченням цінностей культури суспільства, протиставленням їй); б) типу діяльнісної спрямованості: навчальної, пізнавальної, професійної і дозвіллевої; в) стійкості і масовості тощо.

Феноменологічна складність студентського віку далеко не обмежується трьома наведеними аспектами, однак реалізація інших підходів до аналізу його багаторівневої природи є предметом окремих досліджень.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, наголошуємо на тому, що в студентському віці відбувається посилення соціального розвитку особистості, максимальне включення її в різні сфери суспільних відносин і діяльності, встановлення контакту з різними суспільними і професійними групами, який відрізняється високою інтенсивністю, широтою, а також легкістю і природністю зв'язку. Весь накопичений наукою багатий емпіричний матеріал щодо вікової своєрідності студентства, спроба узагальнення якого наведена у статті, дозволяє сформулювати систему універсальних вікових констант, яка, на нашу думку, утворює певний методологічний ресурс щодо побудови технологій психолого-педагогічного супроводу адаптації студентів у зміненому соціальному і академічному середовищі. Такі вікові константи об'єднуються у три умовні групи: а) психологічні: оптимізація інтелектуальних і логічних здібностей; самостійність і суб'єктність як у формуванні власної особистості, так і у відносинах з оточуючим світом; посилення ролі самосвідомості в спілкуванні, пізнанні і праці; вияв у більш виражених і оптимальних формах результатів саморегуляції – спрямованості особистості, її організованості, уміння володіти собою тощо; високий рівень психічної, ідейної і громадянської зрілості; перманентне зростання функціональної працездатності і продуктивності; засвоєння повного комплексу соціальних і професійних ролей дорослої людини; включення у всі види соціальної активності; нескутість еталонами, трафаретами, штампами, безпосередність емоційних реакцій; б) соціальні: прагнення утвердження в новому соціальному середовищі; освоєння нових суспільних ролей, регулятивних принципів; набуття нового, більш високого і складного в порівнянні з попереднім етапом життя, соціального статусу; усвідомлення і прийняття відомої долі соціальної і громадянської відповідальності; наявність більш широкого життєвого і соціального досвіду; в) соціокультурні: наявність специфічного стилю поведінки і мислення, детермінованих особливостями студентської субкультури.

У процесі ж конструювання конкретних технологій психолого-педагогічного супроводу адаптації переміщених студентів у середовищі вишу віковий чинник, акумульований нами у наведеній системі констант, виконує поліфункціональну роль, визначаючи водночас зміст завдань, які мають бути реалізовані в результаті цього супроводу, мінімальний перелік і тип необхідних педагогічних умов, характер методичного інструментарію, критеріальні показники успішності тощо. Іншими словами, молода людина, що вимушена під дією обставин змінити місце свого навчання, цілком має сподіватися на те, що в новому академічному середовищі максимально будуть враховані її прагнення та інтереси, міра самостійності та право на автономію, особливості інтелектуального розвитку і тип професійної спрямованості, здатність до саморегуляції та рівень психічної, ідейної, громадянської зрілості, потреба в освоєнні нових суспільних ролей та соціокультурна самобутність. В той же час представники університетської спільноти також мають спиратися на ті особистісні новоутворення, що закладає саме вік у структуру громадянської, академічної та професійної самосвідомості свого нового студента.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. Психофизиология студенческого возраста и усвоение знаний / Б. Г. Ананьев // Вестник высшей школы. – 1972. – № 7. – С. 17–26.
2. Гриньова М. В. Саморегуляція : навч.-метод. посіб. / М. В. Гриньова ; Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : АСМІ, 2008. – 268 с.
3. Єфіменко С. Психологічні особливості студентського віку / Світлана Єфіменко // Наукові записки. – Серія : Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – Вип. 103. – С. 140–149.
4. Куліш О. В. Студентський вік як період становлення професійної ідентичності психолога у ВНЗ / О. В. Куліш // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки. – 2014. – Вип. 2 (1). – С. 204–208.
5. Мавродієва В. В. Ціннісні орієнтири студентства в умовах глобалізаційних процесів / В. В. Мавродієва // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. – 2010. – Вип. 1.31. – С. 127–134.
6. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : навч. посіб. для магістрантів і аспірантів / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320 с.
7. Психологічні особливості студентського віку. На допомогу кураторам. Вип. 3 / [укладачі : Л. М. Яворовська, Р. Ф. Камишнікова, О. С. Поліванова, С. Г. Яновська, С. М. Куделко]. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 88 с.
8. Рыбалко Е. Ф. Возрастная и дифференциальная психология : учеб. пособие / Е. Ф. Рыбалко. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. – 256 с.
9. Рыбалко Е. Ф. Особенности самосознания в студенческом возрасте / Е. Ф. Рыбалко, Н. А. Волкова // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. – Л. : ЛГУ, 1976. – Вип. 4. – С. 22–30.
10. Рыбников Н. А. К вопросу о возрастной психологии / Н. А. Рыбников // Психология : журнал психологии, педологии и психотехники. – М.-Л., 1928. – Т. 1. – С. 29–41.
11. Ткаченко А. В. Педагогическая подготовка студентов с учетом их возрастных особенностей : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А. В. Ткаченко. – К., 1995. – 201 с.
12. Ткачова Н. Ю. Профессиональная направленность как личностное новообразование юношеского возраста : дис. ... канд. псих. наук / Н. Ю. Ткачова. – М., 1983. – 230 с.
13. Фальова О. Є. Психологічні проблеми та кризи в розвитку особистості студента / О. Є. Фальова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб.наук. праць за редакцією проф. С. С. Єрмакова– Харків : ХДАДМ (ХХП), 2008. – № 7. – С. 138–141.

14. Bromley D. B. The psychology of human ageing. – London: Penguin, 1966.
15. Bühler Ch. Lebenslauf als psychologisches der menschliches Problem. – Leipzig: S. Hirzel, 1933.
16. Wechsler D. Manual for the Wechsler Adult Intelligence Scale. – N. Y., 1955. – 110 s.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2016 р.

ГРИНЕВА М., ТКАЧЕНКО А.

Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко, Украина

ФЕНОМЕНОЛОГИЯ СТУДЕНЧЕСКОГО ВОЗРАСТА И ПРОБЛЕМА СОЦИАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ

Проанализирована феноменологическая сущность студенческого возраста с точки зрения поиска методологической основы для решения проблем социальной адаптации молодежи в измененной вследствие внутреннего перемещения социальной и академической среде. Раскрыто историю появления в науке понятия студенческого возраста, уточнен его предмет и конкретизирована категориальная специфика. С целью выделения предмета и особенностей студенческого возраста, а также определения его методологического потенциала для решения проблем социальной адаптации молодежи проведен широкий феноменологический анализ, ключевыми ориентирами которого выступили психологическая, социологическая и социокультурная парадигмы. Сформулированы универсальные возрастные константы, которые образуют определенный методологический ресурс в отношении построения технологий психолого-педагогического сопровождения адаптации студентов в измененной социальной и академической среде.

***Ключевые слова:** студенческий возраст, студенчество, высшее образование, возрастное развитие, социальная адаптация, юность, зрелость, социальная среда, академическая среда.*

GRINEVA M., TKACHENKO A.

Poltava Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

PHENOMENOLOGY OF STUDENT AGE AND PROBLEM OF SOCIAL ADAPTATION

The article analyzed phenomenological nature of college-age in terms of finding the methodological basis for solving the problems of social adaptation of young people in a modified internal displacement due to the social and academic environment. Reveals the history of the emergence of notions of college age, it is specified object and specified categorial specificity. For the purpose of isolating the subject and college-age features and determine its potential methodological problems for social adaptation of young people conducted extensive phenomenological analysis, key benchmarks which were psychological, sociological and socio-cultural paradigm. Formulated age universal constants which form a methodological resource to build technologies psycho-pedagogical support of adaptation of students in the changed social and academic environment: a) psychological, intellectual and logical optimization capabilities; autonomy and subjectivity as the formation of self and relations with the outside world; strengthening the role of identity in communication, knowledge and labor; expression in more severe forms the best results and self - orientation of the individual, its organization, skill mastery, etc; a high level of mental, ideological and civic maturity; permanent increase in functional capacity and productivity; mastering the full range of social and professional roles of an adult; inclusion in all social activities; neskutist standards, stencils, stamps, spontaneity emotional reactions; b) Social: the desire of establishing a new social environment; development of new social roles of regulatory principles; entry into a new, more complex and higher compared with the previous stage of life, social status; awareness and making known the fate of social and civic responsibility; wider availability of life and social experience; c) socio-cultural: the presence of specific behaviors and thinking, deterministic features student subculture.

***Keywords:** student age, student, college education, age development, social adaptation, adolescence, adulthood, social environment, academic environment.*